

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

Електронна копія

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів заочної форми навчання

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни “Філософія права” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів заочної форми навчання / уклад. : О. Г. Данильян, С. І. Максимов, О. П. Дзьобань, Н. І. Сатохіна. – Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 21 с.

У к л а д а ч і: О. Г. Данильян,
С. І. Максимов,
О. П. Дзьобань,
Н. І. Сатохіна

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 9 від 21.11.2012 р.)*

© Національний університет “Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого”, 2012

ВСТУП

Навчальна дисципліна “Філософія права” включає поняття про предмет, завдання і методологію філософії права, етапи розвитку філософсько-правової думки, основні типи праворозуміння, онтологічні, епістемологічні, антропологічні та аксіологічні основи права, філософські проблеми окремих галузей права тощо.

Завдання курсу філософії права – забезпечити усвідомлення студентами сутності, змісту й особливостей філософії права як світоглядної і методологічної науки, основних типів філософсько-правової рефлексії, ролі філософії права в діяльності юриста та в житті суспільства в цілому; розвинути сучасне системне правове мислення та сформувані високі моральні якості, почуття відповідальності за виконання професійного обов’язку.

У результаті опанування навчальної дисципліни “Філософія права” студенти повинні:

– **знати** головні проблеми сучасної світової й вітчизняної філософії права, основні способи осмислення правової реальності; основні ідеї світової та вітчизняної філософсько-правової думки, історію становлення філософії права; основні категорії, поняття й концепції правової онтології, правової антропології, аксіології права та правової гносеології (епістемології), особливості їх виявлення в житті суспільства і юридичній практиці; філософські проблеми права в сучасному суспільстві; умови формування автономної особистості як суб’єкта права, її правосвідомості;

– **уміти** самостійно аналізувати факти, явища і процеси правової реальності в їх діалектичному взаємозв’язку та з урахуванням змін, що відбуваються у світі й країні; критично оцінювати правову дійсність, соціальні процеси, політичні, економічні, екологічні, культурні, соціально-психологічні явища й події; формулювати світоглядні й методологічні висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати власну світоглядну та громадянську позицію; володіти методологією пізнання правових явищ та застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного університету
“Юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого”
(протокол № 11 від 30.06.2011 р.)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”

Розділ I. СВИТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВА

1. Предмет філософії права

Дискусія про предмет філософії права. Необхідність філософського осмислення права. Сутність і особливості філософського підходу до права. Філософське осмислення права і наукове пізнання права: відмінності предмета та методу. Філософсько-правова рефлексія. Філософія права в системі соціально-гуманітарного знання. Проблема дисциплінарного статусу філософії права. Філософія і філософія права. Філософія права в системі юридичних дисциплін. Філософія права, загальна теорія права, соціологія права. Філософія права і галузеві юридичні дисципліни. Головні питання та завдання філософії права. Основні розділи. Функції філософії права. Значення філософії права для формування світогляду юристів.

2. Методологія філософії права: рефлексія основних способів осмислення права

Методологія права та її рівні: філософський, загальнонауковий, юридичний. Філософія права як загальна методологія праворозуміння. Типи праворозуміння як способи здійснення філософсько-правової рефлексії. Розумовий експеримент. Критерії класифікації та світоглядно-методологічний потенціал ос-

новних способів осмислення правової реальності: позитивістське та природно-правове мислення; способи обґрунтування права: правовий об'єктивізм, правовий суб'єктивізм, правова інтерсуб'єктивність.

3. Правовий позитивізм та правовий об'єктивізм як способи осмислення права

Правовий позитивізм: філософські витоки, позитивні і негативні риси, методологічний потенціал та критика. Основні форми: теорія наказів (Дж. Остін), “чиста теорія права” (Г. Кельзен), аналітична юриспруденція (Г. Харт). Тенденції розвитку сучасного юридичного позитивізму: ексклюзивний та інклюзивний позитивізм.

Правовий об'єктивізм: філософські витоки, основні форми, позитивні і негативні риси, методологічний потенціал та обмеженість. Історична школа права. Філософсько-правова концепція марксизму. Соціологічна юриспруденція.

4. Класичні концепції природного права: парадигма суб'єктивності

Природно-правове мислення: гуманістичний смисл та особливості, типи, переваги та недоліки, сучасний стан. Суб'єктивізм як парадигма класичного природно-правового мислення. Космоцентричне обґрунтування права в античних мислителів. Фюзис (логос) і номос. Сократ: об'єктивні і суб'єктивні основи моральних та правових норм. Погляди Платона на справедливість та ідеальну державу. Вчення Аристотеля про людину, справедливість і найкращий державний устрій. Ідея природного права у стоїків та Цицерона. Практицизм правового мислення Стародавнього Риму. Теоцентричне обґрунтування права у філософії середньовіччя. Метафізичні передумови християнської правосвідомості. Августин Аврелій. Релігійно-метафізичне обґрунтування права у Фоми Аквінського. Реалізм

і номіналізм у праворозумінні середньовіччя. Формування передумов юридичного світогляду у філософсько-правовій думці Відродження і Реформації (Н. Макіавеллі, М. Лютер). Антропологічне обґрунтування права. Натуралістичне обґрунтування права у філософії права Нового часу. Становлення юридичного світогляду: теорії природного права та суспільного договору. Теорія природного права Г. Гроція. Концепція суспільного договору Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо. Сенс Просвітництва. Раціоналістичне обґрунтування права в німецькій класичній філософії. І. Кант: категоричний імператив та моральне обґрунтування права; автономія особистості та ідеальний правопорядок. Філософія права Г.-В.-Ф. Гегеля. Неокантіанство й неогегельянство.

5. Сучасні концепції природного права: парадигма інтерсуб'єктивності

Концепції природного права інтерсуб'єктивістського напрямку: філософські витoki, позитивні й негативні риси, основні форми, світоглядно-методологічний потенціал. Феноменологічна концепція права (А. Рейнах). Екзистенціалістська концепція права (М. Мюллер, Е. Фехнер, В. Майхоффер). Герменевтична концепція права (А. Кауфманн, П. Рікьор) Комунікативно-дискурсивна концепція права (К.- О. Апель, Ю. Хабермас). Природно-правова тенденція в сучасній аналітичній філософії права (Л. Фуллер, Дж. Фінніс, Дж. Роулз, Р. Дворкін). Ідея інтегрального праворозуміння.

6. Вітчизняна філософсько-правова думка: традиції, світоглядно-методологічні витoki, ідеї

Екзистенційно-романтичне обґрунтування ідеї права (Г. Сковорода, П. Юркевич) та національної ідеї (М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко) у “філософії серця”. Проблема співвідношення особистості, нації та держави у творах М. Дра-

гоманова, І. Франка, М. Грушевського. Академічна філософія права кінця XIX – початку XX ст. Соціокультурна філософсько-правова концепція Б. Кістяківського. Основні ідеї видатних російських філософів права та їх вплив на збагачення світоглядно-методологічного потенціалу української філософсько-правової думки (В. Соловйов, П. Новгородцев, Л. Петражицький, М. Алексєєв, І. Ільїн). Філософсько-правова думка радянських часів. Наукові дослідження сучасних українських філософів права.

Р о з д і л II. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

7. Правова онтологія: природа і структура права

Онтологічні основи права. Поняття правової реальності. Право як особлива реальність. Нормативно-деонтологічна природа права. Співвідношення належного і суцього у праві. Багатогранність феномену права. Онтологічна структура права: природне і позитивне право, їх смисл і співвідношення. Сутність та існування права. Зміст і форма, можливість і дійсність у праві. Форми буття права (ідея права, закон, правове життя) та їх динаміка. Абстрактне й конкретне у праві. Дискусія про співвідношення права і закону. Поняття й умови здійснення права.

8. Правова антропологія: гуманістична природа права

Поняття і проблеми правової антропології. Образ людини у праві. Типи правової антропології. Поняття “правова людина”. Право як спосіб людського співіснування. Антропологічні основи права. Конфліктно-коопераційна природа людини як основа антропологічного обґрунтування права. Права людини як вираження особистісної цінності права. Статус інституту

прав людини в сучасному суспільстві. Філософське обґрунтування прав людини. Право на гідне існування. Проблема універсальності прав людини. Позитивування основних прав людини. Права громадян України. Особистість і право. Автономія особистості. Особистість як суб'єкт права. Гуманістична природа права. Сенс морального і правового гуманізму. Тенденція гуманізації права.

9. Правова аксіологія: ціннісні засади права

Роль цінностей у праві. Правові цінності: свобода, рівність, справедливість. Відносна і абсолютна цінність права. Права людини як абсолютна цінність. Правовий ідеал. Свобода як визначальна характеристика людського буття та вища цінність. Ідея права як ідея свободи. Негативна та позитивна свобода. Умови можливості свободи. Свобода і порядок. Правова свобода. Свобода волі. Свобода і відповідальність. Свобода і рівність. Право як формальна рівність. Соціальна рівність. Справедливість як головна правова цінність та провідне поняття сучасної філософії права. Критерії справедливості та право. Зрівнююча й розподільча справедливість. Формальна й змістова справедливість. Сучасні теорії справедливості.

10. Універсальне і культурно-особливе у ціннісному вимірі права

Універсальне та культурно-особливе в ціннісному змісті права. Правосвідомість як ціннісна форма світогляду, її форми і рівні. Правосвідомість і право. Універсальне у правосвідомості. Сенси та аксіоми правосвідомості. Культурно-специфічне у правосвідомості. Правовий менталітет. Особливості українського правового менталітету. Деформації правового менталітету. Правова культура. Право і мораль. Етичні основи права. Єдність, протилежність та взаємодоповнюваність права і моралі. Філософсько-етичний зміст принципу толерантності. Релігійні витоки ідеї права.

11. Правова епістемологія та правова герменевтика

Предмет і проблеми правової епістемології. Об'єкт і суб'єкт правового пізнання. Особливості правового пізнання. Пізнавальна установка (когнітивізм та нонкогнітивізм). Проблема об'єктивності права. Типи правової епістемології (емпіризм, раціоналізм, інтуїтивізм). Етапи і рівні пізнання у праві. Особливості правового мислення. Практичний розум. Правова аргументація. Методологічні проблеми правової науки.

Розуміння у здійсненні права. Правова епістемологія та правова герменевтика: відмінність наукового пізнання і герменевтичного розуміння. Правотворчість і правозастосування як герменевтичні практики. Вирішення справи, прояснення ситуації та розуміння як типи осмислення правової ситуації. Суб'єкт розуміння як джерело правових смислів. Правова реальність як об'єкт розуміння. Предмет розуміння (правова ситуація, правова традиція, особистість розуміючого). Герменевтичні методи «пошуку» права. Інтерпретація правових текстів. Мова як простір розуміння. Мета і результат герменевтичного розуміння. Сучасні концепції істини в праві. Істина, справедливість і примирення.

12. Філософські проблеми права в сучасному суспільстві

Людина і політико-правові інститути. Співвідношення права і влади. Поняття, види та принципи легітимації. “Суспільний договір” як модель легітимації. Філософські проблеми правотворчості та правозастосування у перехідних суспільствах. Правова реформа. Поняття та структура правового суспільства: інституційний та неінституційний аспекти. Перспективи формування правового суспільства в Україні. Філософські проблеми окремих галузей права. Глобалізація та її вплив на право.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”**

- Тема 1. Предмет філософії права.
- Тема 2. Методологія філософії права: рефлексія основних способів осмислення права.
- Тема 3. Правовий позитивізм та правовий об’єктивізм як способи осмислення права.
- Тема 4. Класичні концепції природного права: парадигма суб’єктивності.
- Тема 5. Сучасні концепції природного права: парадигма інтерсуб’єктивності.
- Тема 6. Вітчизняна філософсько-правова думка: традиції, світоглядно-методологічні витоки, ідеї.
- Тема 7. Правова онтологія: природа і структура права.
- Тема 8. Правова антропологія: гуманістична природа права.
- Тема 9. Правова аксіологія: ціннісні засади права.
- Тема 10. Універсальне і культурно-особливе у ціннісному вимірі права.
- Тема 11. Правова епістемологія та правова герменевтика.
- Тема 12. Філософські проблеми права в сучасному суспільстві.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет філософії права

П л а н

1. Предмет філософії права. Обґрунтування необхідності філософії права.
2. Філософське осмислення і наукове пізнання права: відмінності предмета і методу. Філософсько-правова рефлексія.
3. Філософія права в системі філософії та юриспруденції.
4. Основні питання і функції філософії права. Значення філософії права для підготовки майбутніх юристів.

Список додаткової літератури за темою

Алекси Р. Природа философии права / Р. Алекси // Пробл. філософії права. – К.-Чернівці, 2004. – Т. II. – С. 19-28.

Бачинін В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинін. – Х. : Фолио, 1999. – С. 10-23.

Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М. : Аванта+, 2000. – С. 6-15.

Проблеми філософії права. – К.-Чернівці, 2003. – Т.1. – С. 7-55.

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Що вивчає філософія права?
2. Які існують точки зору на предмет філософії права і яка з них здається вам найбільш обґрунтованою?
3. Чим відрізняються предмет філософії права і предмет загальної теорії права?
4. Що становить особливості методу філософії права?
5. Яке місце посідає філософія права в системі філософських наук?
6. Яке місце посідає філософія права в системі юридич-

них наук?

7. Сформулюйте основне питання філософії права.
8. Які функції виконує філософія права?
9. Чому майбутньому юристові необхідно вивчати філософію права?

Т е м а 2. Методологія філософії права: рефлексія основних способів осмислення права

П л а н

1. Поняття методології права та її рівні: юридичний, загальнонауковий, філософський. Філософія як загальна методологія праворозуміння.

2. Типи праворозуміння як способи здійснення філософсько-правової рефлексії. Критерії класифікації та світоглядно-методологічний потенціал основних способів осмислення правової реальності: позитивістське і природно-правове мислення.

3. Об'єктивізм, суб'єктивізм, інтерсуб'єктивність як способи розуміння та обґрунтування права.

Список додаткової літератури за темою

Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов – М.: Аванта+, 2000. – С. 21- 55, 87-100.

Козлихин И. Ю. Позитивизм и естественное право / И. Ю. Козлихин // Государство и право. – 2000. – № 3. – С. 5-11.

Праворозуміння – фундамент юридичної науки та практики // Право України. – 2010. – № 4. – С. 4-205.

Хёффе О. Политика, право, справедливость. Основоположения критической философии права и государства / О. Хёффе. – М. : Гнозис, Логос, 1994. – С. 9-15.

Честнов И. Л. Социолого-антропологический тип правопонимания в контексте постклассической картины мира / И. Л. Честнов // Право Украины. – 2011. – № 1. – С. 85-89.

Четвернин В. А. Современные концепции естественного права / В. А. Четвернин. – М. : Наука, 1988. – С. 9-15.

Чичнева Е. А. Актуальные проблемы современного права, или Новое правовое мышление (взгляд философа) / Е. А. Чичнева // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 7. – Философия. – 2001. – № 2. – С. 85-110.

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Що являє собою методологія права? Які рівні вона включає і які методи характерні для кожного з них?

2. Яке місце займає філософія права в системі методології права? Які методи застосовуються у філософсько-правових дослідженнях?

3. За якими критеріями розрізняються основні способи осмислення права?

4. У чому полягають світоглядно-методологічні джерела, основні форми, достоїнства і недоліки правового позитивізму?

5. Які світоглядно-методологічні джерела, основні форми, достоїнства і недоліки правового об'єктивізму?

6. У чому полягає гуманістичний зміст природно-правового мислення? Які основні типи концепцій природного права?

7. Які світоглядно-методологічні джерела, основні форми, достоїнства і недоліки правового суб'єктивізму?

8. У чому полягає позиція інтерсуб'єктивності в осмисленні права і які її світоглядно-методологічні джерела, основні форми, достоїнства і недоліки?

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЇ ПРАВА”

1. Предмет філософії права. Філософсько-правова рефлексія.
2. Філософія права в системі філософських та юридичних наук.
3. Головні питання, розділи та функції філософії права.
4. Методологія права та її рівні: спеціально-юридичний, загальнонауковий, філософський.
5. Типи праворозуміння як способи здійснення філософсько-правової рефлексії.
6. Юридичний позитивізм як спосіб філософського осмислення права: світоглядні витоки, сутність, позитивні та негативні риси. Етапи розвитку.
7. Правовий об’єктивізм: філософські витоки, основні форми, позитивні й негативні риси. Філософсько-правова концепція марксизму.
8. Природно-правове мислення: особливості та гуманістичний смисл, переваги та недоліки. Типи класичних природно-правових концепцій.
9. Правовий суб’єктивізм: філософські витоки, основні форми, позитивні та негативні риси.
10. Космоцентричне обґрунтування права у античних мислителів (натурфілософи, софісти, Сократ, Платон, Аристотель, стоїки).
11. Геоцентричне обґрунтування права у філософії середньовіччя (Августин Аврелій, Фома Аквінський).
12. Формування передумов юридичного світогляду у філософсько-правовій думці Відродження і Реформації (Ж. Боден, Н. Макіавеллі, М. Лютер).
13. Натуралістичне обґрунтування права у філософії права Нового часу (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк).
14. Сенс Просвітництва. Філософсько-правові ідеї філософів Просвітництва (Ш.-Л. Монтеск’є, Ж.-Ж. Руссо).
15. Філософія права І. Канта. Принцип суб’єктивності. Моральне обґрунтування права.

16. Гегелівська філософія права: світоглядно-методологічні основи, головні ідеї та сучасне значення.
17. Особливості сучасних концепцій природного права. Принцип інтрасуб'єктивності як методологічна основа, характерні риси, переваги та недоліки, основні течії.
18. Феноменологічні концепції права. Правові ейдоси. Природа речей.
19. Правовий екзистенціалізм. Людське існування і право.
20. Герменевтичні концепції права. Інтерпретація правових текстів.
21. Природно-правова тенденція в сучасній аналітичній філософії права (Л. Фуллер, Дж. Фінніс, Дж. Роулз, Р. Дворкін).
22. “Філософія серця” як світоглядно-методологічний фундамент національної філософії права (Г. Сковорода, П. Юркевич).
23. Філософсько-правові погляди українських політичних мислителів XIX – початку XX ст. (М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та ін.)
24. Філософсько-правові ідеї Б. Кістяківського: методологія права, теорія соціальної правової держави, правосвідомість.
25. Основні ідеї російських філософів права (В. Соловйов, П. Новгородцев, Л. Петражицький та ін.).
26. Право як особлива реальність. Співвідношення суцього і належного в праві.
27. Поняття правової реальності: сенс та методологічне значення.
28. Природне і позитивне право як елементи правової реальності, їх смисл та співвідношення. Проблема сутності та існування права.
29. Багатогранність права. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя. Абстрактне і конкретне в праві.
30. Правова антропологія. Співвідношення образу людини та образу права.
31. Природа людини та антропологічне обґрунтування права.
32. Філософський смисл прав людини. Значення прав

людини в сучасному світі.

33. Філософське обґрунтування прав людини.

34. Особистість і право. Особистість як суб'єкт права.

Смисл правового гуманізму.

35. Ціннісні основи права. Поняття “цінність”. Правові цінності.

36. Свобода і право. Негативна і позитивна свобода. Свобода і рівність.

37. Справедливість як головна правова цінність. Формальна і змістовна справедливість. Справедливість і право.

38. Сучасні концепції справедливості. Теорія справедливості Дж. Роулза.

39. Поняття правосвідомості. Форми і рівні правосвідомості. Аксиоми правосвідомості.

40. Право і мораль. Філософсько-етичний зміст принципу толерантності. Релігійні витоки ідеї права.

41. Універсальне та культурно-специфічне в праві. Спір лібералізму та комунітаризму.

42. Культурно-специфічне в правосвідомості. Особливості українського правового менталітету.

43. Предмет і проблеми правової епістемології. Особливості правового пізнання. Проблема об'єктивності права. Істина в праві.

44. Методологічні проблеми правової науки.

45. Правова епістемологія та правова герменевтика: відмінність наукового пізнання і герменевтичного розуміння.

46. Влада і право. Поняття та види легітимації держави і права.

47. Філософські проблеми правотворчості і правозастосування в перехідних суспільствах. Правова реформа.

48. Поняття та перспективи формування правового суспільства в Україні.

49. Філософські проблеми окремих галузей права.

50. Глобалізація і право.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Підручники, навчальні посібники,
довідкові видання

Балинська О. М. Філософія права (вербально-біхевіористський підхід): словник (категорії, поняття, терміни) / О. М. Балинська. – Л.: ПАІС, 2008. – 164 с.

Бачинін В. А. Філософія права: словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Ін Юре, 2003. – 408 с.

Жоль К. К. Философия и социология права / К. К. Жоль – К.: Юринком Интер, 2000. – 480 с.

Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність: навч. посіб. / В. І. Кузнецов. – К.: Стілос; Фоліант, 2003. – 382 с.

Нерсесянц В. С. Философия права. / В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА – ИНФРА-М., 2005. – 656 с.

Сучасний словник з суспільних наук / за ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. – Х.: Прапор, 2006. – 432 с.

Філософія права: проблеми та підходи / за заг. ред. П. М. Рабіновича. – Л.: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. – 290 с.

Філософія права: підруч. / О. Г. Данильян, О. П. Дзюбань, С. І. Максимов та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. – Х.: Право, 2009. – 208 с.

Философия права: хрестоматия: [учеб. пособие] / сост.: Н. И. Панов, В. А. Бачинин, А. Д. Святоцкий; под ред. Н. И. Панова. – К.: Ин Юре, 2002. – 692 с.

Циппеліус Р. Філософія права: пер. з нім. / Р. Циппеліус. – К.: Тандем, 2000. – 300 с.

М о н о г р а ф і ї

Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання. Аксіологічно-гносеологічний підхід / О. О. Бандура. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 272 с.

Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції / М. В. Костицький. – Чернівці: Рута, 2009. – 580 с.

Литвинов О. М. Філософія права Павла Новгородцева: суспільний ідеал – право – держава / О. М. Литвинов. – Луганськ: ЛДУВС, 2009. – 398 с.

Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. – Х.: Право, 2002. – 318 с.

Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: [вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003 – 2010)] / С. І. Максимов. – Х.: Право, 2010. – 336 с.

Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. – Х.: Право, 2009. – 352 с.

Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз / за заг. ред. М. І. Панова, О. Г. Данильяна. – Х., 2004. – 360 с.

Першоджерела

Алексеев Н. Н. Основы философии права / Н. Н. Алексеев – СПб: Лань, 1999. – 256 с.

Гегель Г.-В.-Ф. Философия права: пер. с нем. / Г.-В.-Ф. Гегель – М.: Мысль, 1990. – 524 с.

Гоббс Т. Левіафан: соч.: [в 2-х т. – Т. 2.] / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 1991. – 678 с.

Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьофе. – К.: Альтерпрес, 2003. – 264 с.

Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін. – К.: Основи, 2000. – 519 с.

Драгоманов М. І. Вибране. / М. І. Драгоманов. – К.: Либідь, 1991. – 685 с.

Ильин И. А. О сущности правосознания: соч.: [в 2-х т. – Т. 1.] / И. А. Ильин – М.: Медиум, 1993. – С. 73-300.

Кант И. Метафизические начала учения о праве: соч.: [Т.4, Ч.2.] / И. Кант. – М.: Мысль, 1964. – 544 с.

Кистьяковский Б. А. Социальные науки и право / Б. А. Кистьяковский. – М.: Изд-во М. и Ф. Сабашниковых, 1916. – 704 с.

Кістяківський Б. Вибране / Б. Кістяківський. – К.: Абрис, 1996. – 512 с.

Кистяковский Б. А. В защиту права / Б. А. Кистяковский // Вехи. Из глубины. – М.: Правда, 1991. – 607 с.

Локк Дж. Два трактата о правлении: книга вторая: [в 3-х т. – Т. 3.] / Дж. Локк. – М.: Мысль, 1988. – 668 с.

Макиавелли Н. Государь / Н. Макиавелли. – М.: Планета, 1990. – 79 с.

Новгородцев П. И. Сочинения. / П. И. Новгородцев. – М.: Раритет, 1995. – 448 с.

Платон. Государство: соч.: [в 3-х т. – Т. 3.] / Платон. – М.: Мысль, 1994. – 536 с.

Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер. – К.: Дух і літера, 2002. – 218 с.

Роулз Дж. Теория справедливости / Дж. Роулз. – Новосибирск, 1995. – 535 с.

Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М.: Республика, 1992. – 511 с.

Харт Х.-Л.-А. Концепция права: пер. з англ. / Х.-Л.-А. Харт. – К.: Сфера, 1998. – 231 с.

Хеффе О. Политика, право, справедливость: основоположения критической философии права: [пер. с нем.] / О. Хеффе. – М.: Мысль, 1994. – 682 с.

Юркевич П. З рукописної спадщини / П. Юркевич. – К.: КМ Academia, 1999. – 308 с.

З М І С Т

Вступ	3
Програма навчальної дисципліни	4
“Філософія права”	
Тематичний план навчальної дисципліни.....	10
“Філософія права”.....	
Плани семінарських занять.....	11
Програмні питання з навчальної дисципліни	14
“Філософія права”.....	
Список літератури.....	17

Навчальне видання

Електронна копія

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІЛОСОФІЯ ПРАВА”

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів заочної форми навчання

У к л а д а ч і: ДАНИЛЬЯН Олег Геннадійович,
ДЗЬОБАНЬ Олександр Петрович,
МАКСИМОВ Сергій Іванович,
САТОХІНА Наталія Іванівна

Відповідальний за випуск *О. Г. Данильян*

Редактор *О. І. Борисенко*
Комп’ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

Підп. до друку 12.12.2012. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум.друк. арк. 1,31. Облік.-вид. арк. 0,63. Вид. 236.
Тираж 150 прим. Зам. № 4544. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.